

2. Дроздов О. Геополітична свідомість як психолого-гічний феномен / О.Дроздов // Соціальна психологія. – 2010. – № 5. – С. 26–37.
3. Кремень Т. То ли друг, то ли враг / Кремень Т. // Корреспондент. – 2005. – 3 декабря. – № 47 (186). – С. 27–32.
4. Лісневська А.О. Дискурси студентів з різними життєвими планами щодо свого майбутнього в Україні // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – 2013. – Вип. 114. – Серія: Психологічні науки. – С. 113–119.
5. Львів-Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні // Україна модерна. – 2007, спец. випуск. – Львів : Критика, 2007. – 360 с.
6. Петренко В.Ф., Митина О.В., Бердников К.А. Психосемантический анализ геополитических представлений России // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – № 2. – С. 49–69.
7. Плющ А.Н. Технологии конструирования позитивного образа политических субъектов // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – 2011. – Вип. 94. – Серія «Психологічні науки». – Т. 2. – С. 83–90.
8. Психологія масової політичної свідомості та поведінки / за ред. В.О. Васютинського. – К. : ДОК-К, 1997. – 164 с.

УДК 159.9.078–056.26(092)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЕВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ОСНОВІ «ПСИХОЛОГІЧНОЇ АВТОБІОГРАФІЇ»

Клименко О.Є., аспірант кафедри психології

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті описано особливості використання біографічного підходу в дослідженні життєвого шляху особистості. Проаналізовано типи життєвих подій та їх взаємозв'язок із психологічними особливостями осіб з інвалідністю залежно від типу та тривалості функціонального обмеження. Зазначено основні проблеми, навколо яких конструюється життєва перспектива осіб з інвалідністю.

Ключові слова: життєва перспектива, подія, біографічний підхід у дослідженні життєвого шляху, особа з інвалідністю.

В статье описаны особенности использования биографического подхода в исследовании жизненного пути личности. Проанализированы типы жизненных событий и их взаимосвязь с психологическими особенностями лиц с инвалидностью в зависимости от типа и длительности функционального ограничения. Указаны основные проблемы, вокруг которых конструируется жизненная перспектива лиц с инвалидностью.

Ключевые слова: жизненная перспектива, событие, биографический подход к исследованию жизненного пути, человек с инвалидностью.

Klymenko O.Ye. THE STUDY OF LIFE PERSPECTIVE OF DISABLED PEOPLE ON THE BASIS OF “PSYCHOLOGICAL AUTOBIOGRAPHY”

This article describes the features of using biographical approach to the study of the life course of the individual. The types of life events and their relationship to psychological characteristics of persons with disabilities, depending on the type and degree of functional limitation are analyzed.

Key words: life perspective, an event biographical approach to study of life course, a person with a disability.

Постановка проблеми. Життєва перспектива, як невід’ємна складова самосвідомості, відображає сприймання особою власного життя як сукупності подій та смислів, створює бачення можливостей життєвого просування, забезпечує інтеграцію людини в соціумі та цілісність континууму «минуле/майбутнє». Життєва перспектива є важливою передумовою розкриття особистісного потенціалу, пошуку ресурсів, набуття соціальних компетенцій, підвищення активності та діяльності, спрямованої на досягнення бажаних цілей. Дослідження життєвого шляху осіб з обмеженими фізич-

ними можливостями розкриває особливості мотиваційної та ціннісної сфери, самоставлення та ставлення до світу як важливої детермінанти становлення індивідуальної та соціальної суб’ектності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вперше проблему дослідження життєвого шляху особистості було порушене в працях Ш. Бюлер, П. Жане, З. Фройда [6]. Біографічні методи дослідження в психології розвинуті завдяки напрацюванням таких авторів, як С.Л. Рубінштейн, Б.Г. Ананьев, К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Анциферова, І.С. Кон, І.П. Маноха, В.А.

Роменець, Т.М. Титаренко, Є.І. Головаха, О.О. Кронік, Р.А. Ахмерова, О.Ю. Коржова [2, с. 33]. Особливості формування життєвої перспективи в специфічній ситуації обмеженості функціональних можливостей людини розглядаються в працях В.Е. Чудновського, О.В. Суворова, В.Д. Москаленко, В.Г. Булигіної, О.О. Нісраторва [8].

Вивчення автобіографічних спогадів є одним із способів пізнання як внутрішнього світу особистості, індивідуальної системи цінностей і смислів, так і об'єктивних обставин розвитку особистості. У тому, які спогади включаються в автобіографію (як в історію власного життя), проявляється смислова система особистості. Ті події, через які особистість описує своє прожите життя, свою роль в ній, відображають провідні цінності особистості, визначають зону найближчого розвитку [9, с. 35].

Наукова новизна проведеного дослідження зумовлена тим, що попри ґрунтовні теоретичні напрацювання в руслі тематики життєвого шляху та життєвої перспективи та її конструювання, недостатньо вивчені закономірності та особливості формування життєвої перспективи осіб з інвалідністю. Особливу увагу при дослідженні життєвої перспективи осіб з інвалідністю варто акцентувати на особливостях сприйняття подій власного життя, у тому числі і ситуацію інвалідності, у залежності від особливостей функціонального обмеження (тривалості, категорії та ступеня) і смислових наповнень цих подій.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей життєвої перспективи осіб з інвалідністю та взаємозв'язок показників «Психологічної автобіографії» із досліджуваними характеристиками залежно від типу та тривалості функціонального обмеження. При дослідженні життєвої перспективи осіб з інвалідністю основний акцент варто зосереджувати на тому, як ситуація інвалідності впливає на конструювання та сприймання власного життя та життєвого шляху.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Людина існує не сама по собі, а в нерозривному зв'язку з життєвою ситуацією, в якій вона знаходиться [3, с. 32]. Будь-яка значима подія, що виникла в житті особистості, потребує перебудови життєвого шляху в рамках часово-просторової організації життєвої перспективи та передбачає зміни. Розглядаючи інвалідність як кризову ситуацію життя, вона має дещо різний вплив на конструювання, більше на динаміку побудови життєвої перспективи в часово-просторо-

вому континуумі, залежно від особистісного сприйняття цієї ситуації.

Поряд із поняттями життєвої перспективи як певного простору розгортання подій, формується і поняття смислової перспективи (цінності і зміст, якими наділяються ці події) [1]. Таким чином, і подія, і індивідуальне сприйняття цієї події (зокрема ситуації інвалідності і труднощів, пов'язаних із нею) вибудовують цілісне формування життєвої картини та образу майбутнього як простору реалізації цілей.

Для збору емпіричного матеріалу використано опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо ZTP (адаптація українською мовою О. Сеник) (шкали: позитивне минуле, негативне минуле, гедоністичне теперішнє, фаталістичне теперішнє, майбутнє), шкала задоволеності життям Е. Дінера, методика діагностики соціальної підтримки (скорочена форма), тест життєстійкості С. Мадді (адаптація Д. Леонтьєва) (шкали: контроль, залученість, прийняття ризику та загальна життєстійкість), список термінальних цінностей Рокіча (активне діяльнісне життя, життєва мудрість, здоров'я, цікава робота, краса природи та мистецтва, любов, матеріальне забезпечення життям, наявність вірних друзів, суспільне визнання, пізнання, продуктивне життя, розвиток, розваги, свобода, щасливе сімейне життя, щастя інших, впевненість у собі), модифікована методика діагностики самооцінки Дембо – Рубінштейн (шкали: здоров'я, щастя, розум, оптимізм, успіх), методика діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса – Даймонда (шкали прийняття себе, прийняття інших), анкета із загальними даними про досліджуваного. Для отримання інформації про важливі життєві події застосовувалась методика «Психологічна автобіографія» Л.Ф. Бурлачука, О.Ю. Коржової, яка дає змогу визначити середній час ретроспекції та антиципації подій, типи та види подій, значущість подій життєвого шляху особистості.

Методика «Психологічна автобіографія» належить до експресивних проективних методик і розроблена для оцінки ситуаційних особливостей життєвого шляху особистості. Методика дає змогу виділити особливості сприйняття значущих життєвих ситуацій. На перший план виступає особистісне значення відповідей – як змістовних характеристик названих подій (тип, вид), так і формальних особливостей (кількість, «вага», вказана степінь значущості, час подій) [1, с. 136–145]. Okрім критеріїв, запропонованих авторами методики, увагу варто зосереджувати і на смисловому наповненні окремих подій.

У дослідженні взяло участь 153 особи з інвалідністю різної нозології та з різним ступенем функціонального обмеження (травма опорно-рухового апарату, ДЦП, інвалідність за загальним захворюванням, вади слуху та зору). Вік досліджуваних становив від 19 до 59 років, проте, як зазначає Т.М. Титаренко, у дослідженні життєвого шляху особистості традиційні його детермінанти, такі, як вік людини, втрачають визначальну силу, перетворюючись на пластичні соціальні ролі [7]. Середній вік осіб, що взяли участь у дослідженні – 30 років.

В ході опрацювання методики «Психологічна автобіографія» викристалізувалась основна проблема досліджуваної групи в розумінні та аналізі життєвої перспективи: *минуле травмуюче, а майбутнє невизначене*.

У подіях минулого, які вказували досліджувані, простежуються певні особливості: 1) часто досліджувані зазначали події, що безпосередньо не стосуються їх власного життя (наприклад, весілля брата, народження похресниці, народження і життєвий шлях дітей і тому подібне); 2) дуже рідко в подіях минулого особи з набутою інвалідністю вказували подію, що призвела до травми; події минулого часто вказували вже після травми («...Навчився жити після ДТП», «...Навчилась ходити без милиць» і тому подібне). У досліджуваній групі 86 осіб мають набуту інвалідність, але тільки 21 особа вказала ситуацію травматизації в подіях минулого. Очевидно, що для осіб з набутою інвалідністю така ситуація є травматичною і всіляко витісняється. З допомогою порівняльного аналізу встановлю, що особи, які зазначали ситуацію травматизації, мають вищі показники за оцінкою таких цінностей, як наявність вірних друзів ($p<0,01$) та оцінкою щасливого життя ($p<0,001$). Можна зробити припущення, що за наявності підтримки з боку референтних осіб ситуація травматизації переживається менш інтенсивно і може бути вербалізована.

У подіях майбутнього дуже часто зазначались не очікувані та плановані події, а потреби («хотів би», «треба» та інші).

Особливості формування життєвої перспективи осіб з інвалідністю визначаються перш за все ставленням до свого стану здоров'я і можливостей. При якісному аналізі відповідей досліджуваних можна простежити самозвинувачення у власній травмі (наприклад, причиною травми зазначають: «...дурість», «...дурна голова ногам спокою не дає», «...шалена молодість»), або ж, протилежно, звинувачення інших (наприклад, помилка лікарів, яку не визнає жоден медик). Окрім того, можна спосте-

рігати певну іронію в ставленні до власної травми (наприклад, до причин травми відносили такі: «...бейсбольна бита», «...народився таким» тощо).

Значна кількість досліджуваних не вказували жодних подій у своїй анкеті, ставлячи прочерки, або ж зазначали події лише в одному часовому континуумі; 107 досліджуваних зазначили у своїх анкетах і минулі, і майбутні події; лише минулі події зазначили 9 осіб; 8 осіб зазначили лише майбутні події; 29 осіб не зазначило жодних подій у методиці «Психологічна автобіографія».

Особи, що зазначала події і минулого, і майбутнього, мають вищі показники за соціальною підтримкою ($p<0,05$), оцінкою вміння досягати бажаного, оцінкою природи як цінності та сімейного життя як цінності і позитивним минулим ($p<0,01$). Оцінюючи власне минуле позитивно, особа формує позитивні очікування стосовно власного майбутнього. Цінності, як смислове наповнення життєвої перспективи, формують її неперервність та послідовний розвиток часових континуумів.

Рівень оцінки реального здоров'я та свободи як цінності є вищою в групі осіб, що не зазначали події власного життя ($p<0,05$).

Автори методики «Психологічна автобіографія», опираючись на класифікацію Х. Різа та М. Смайера (H. Reese, M. Smyer), виділяють 4 типи подій: *біологічні* (наприклад, травма, народження дитини), *особистісно-психологічні* (наприклад, вибір життєвого шляху, події, пов'язані із використанням вільного часу), *події, що належать до змін фізичного середовища* (наприклад, переїзд) та *події, що належать до змін соціального середовища* (наприклад, шлюб, просування по службі, зміна місця роботи, навчання і тому подібне) [5, с. 142]. Окрім цього, усі події запропоновано класифікувати за видами, що належать до таких життєвих сфер: *батьківська сім'я, шлюб, діти, місце проживання, здоров'я, «я», суспільство, міжособистісні відносини, матеріальне становище, навчання та підвищення кваліфікації, робота, природа*.

За результатами кореляційного аналізу виявлено велику кількість взаємоз'язків між типами і видами подій та іншими досліджуваними характеристиками.

При аналізі та описі кореляційних зв'язків у кожній групі досліджуваних важливо враховувати кількість кореляційних зв'язків та ознак. Виявлено, що в групі осіб з врожденою інвалідністю більшість зв'язків із параметрами «Психологічної автобіографії» та іншими досліджуваними параметрами є зворотними (таблиця 1).

Виявлено суттєву кількість кореляційних зв'язків із типами та видами подій та цінностями, що свідчить про важливу роль ціннісної сфери у формуванні власного життя та смислову наповненість подій (таблиця 1, таблиця 2).

У дослідженні життєвої перспективи осіб з інвалідністю особливу увагу звертаємо на види подій, пов'язаних із здоров'ям. Незалежно від типу функціонального обмеження такі події корелюють із соціальною підтримкою та наявністю вірних друзів і щасливим сімейним життям як цінностями. Для осіб, у котрих є підтримка, більш легше переживати і озвучувати такі події.

Також особливу увагу варто надати кореляційним зв'язкам із окремими параметрами «Психологічної автобіографії» та типами часових орієнтацій. Обернені кореляційні зв'язки в групі осіб з вродженою інвалідністю та сенсорними порушеннями виявлені між подіями, пов'язаними із зміною фізичного середовища та місцем проживання і фаталістичним теперішнім; у групі осіб з набутою інвалідністю ці події пов'язані із негативним минулим. У групі осіб з набутою інвалідністю біологічні події та події, пов'язані із здоров'ям, корелюють із позитивним минулим (таблиця 1, таблиця 2).

Події за видом «батьківська сім'я» в групі осіб з фізичними порушеннями та набутою інвалідністю пов'язані із майбутнім.

Таблиця 1

Кореляційні взаємозв'язки окремих показників «Психологічної автобіографії» з показниками інших методик у групі осіб з інвалідністю з різною тривалістю функціонального обмеження ($p<0,05$)

	Набута інвалідність (86 осіб)	Вроджена інвалідність (67 осіб)
Типи подій		
Біологічні події	Вірні друзі (0,28), впевненість у собі (0,22)	Розваги (-0,31), успіх реальний (-0,26)
Особистісно-психологічні події	Природа (0,22), продуктивне життя (0,23)	Визнання (-0,27)
Події, пов'язані із зміною фізичного середовища	Негативне минуле (0,22)	Свобода (-0,32), щастя реальне (-0,28), прийняття себе (-0,25), прийняття інших (-0,29), фаталістичне теперішнє (-0,33)
Події, пов'язані із зміною соціального середовища	Природа (0,21), продуктивне життя (0,23), розвиток (0,23), творчість (0,24)	Любов (0,25)
Види подій		
Батьківська сім'я	Соціальна підтримка (0,25), контроль (0,29), прийняття ризику (0,29), життєстійкість (0,29), природа (0,31), продуктивне життя (0,24), прийняття себе (0,26), прийняття інших (0,37), гедоністичне теперішнє (0,36), майбутнє (0,24)	Контроль (0,29), щастя реальне (-0,25), здоров'я реальне (-0,30), оптимізм реальний (-0,32)
Шлюб	Свобода (-0,25), щасливе сімейне життя (0,26)	–
Діти	Здоров'я (0,26), впевненість у собі (0,24)	Задоволеність життям (0,25), розваги (-0,24)
Місце проживання	Контроль (0,23), життєстійкість (0,22), щастя ідеальне (-0,24), успіх ідеальний (-0,23), негативне минуле (0,22)	Любов (0,24), матеріальне забезпечення життя (0,25), свобода (-0,29), творчість (-0,24), щастя реальне (-0,27), прийняття інших (-0,27), фаталістичне теперішнє (-0,30)
Здоров'я	Соціальна підтримка (0,21), вірні друзі (0,33), щасливе сімейне життя (0,31), здоров'я ідеальне (0,22)	–
«Я»	Соціальна підтримка (-0,22)	Вірні друзі (0,25), продуктивне життя (0,28), розум реальний (-0,28)

Суспільство	Життєва мудрість (0,24), природа (0,37), пізнання (0,30), продуктивне життя (0,29), творчість (0,24)	Задоволеність життям (-0,25), продуктивне життя (0,31)
Міжособистісні відносини	Соціальна підтримка (0,23), прийняття ризику (0,24)	—
Матеріальне становище	Соціальна підтримка (0,22), залученість (0,29), прийняття ризику (0,26), життєстійкість (0,27), майбутнє (0,27)	Здоров'я реальне (0,29)
Навчання, підвищення кваліфікації	Матеріальне забезпечення життя як цінність (-0,23)	—
Робота	Любов (-0,24), розвиток (0,23), сімейне життя (0,23)	Задоволеність життям (-0,25), контроль (-0,27), щастя реальне (-0,44), успіх реальний (-0,37), гедоністичне теперішнє (-0,25)
Природа	—	—

Таблиця 2

Кореляційні взаємозв'язки окремих показників «Психологічної автобіографії» з показниками інших методик у групі осіб з інвалідністю з різним типом функціонального обмеження (р<0,05)

	Фізичні порушення (88 осіб)	Сенсорні порушення (48 осіб)
Типи подій		
Біологічні події	Соціальна підтримка (0,27), здоров'я (0,22), вірні друзі (0,31), сімейне життя (0,32), впевненість (0,22), прийняття себе (0,21), позитивне минуле (0,28)	Успіх реальний (-0,41)
Особистісно-психологічні події	—	Активне діяльнісне життя (-0,20)
Події, пов'язані із зміною фізичного середовища	—	Свобода (-0,36), впевненість у собі (-0,31), щастя реальне (-0,29), прийняття інших (-0,35), гедоністичне теперішнє (-0,33), фаталістичне теперішнє (-0,37)
Події, пов'язані із зміною соціального середовища	Вірні друзі (0,22), продуктивне життя (0,22), прийняття себе (0,21)	Успіх реальний (-0,37)
Види подій		
Батьківська сім'я	Задоволеність життям (0,22), прийняття ризику (0,21), майбутнє (0,23)	Щастя реальне (-0,34), здоров'я реальне (-0,35)
Шлюб	Матеріальне забезпечення життя (-0,22), щасливе сімейне життя (0,25)	Контроль (-0,30), пізнання (0,31), успіх реальний (-0,36)
Діти	Задоволеність життям (0,26), здоров'я (0,29)	—
Місце проживання	Продуктивне життя (0,21), щастя реальне (-0,21)	Суспільне визнання (0,31), свобода (-0,33), прийняття себе (-0,29), прийняття інших (-0,26), фаталістичне теперішнє (-0,36)
Здоров'я	Соціальна підтримка (0,29), вірні друзі (0,32), сімейне життя (0,24), позитивне минуле (0,29)	Контроль (-0,31), вірні друзі (0,29)
«Я»	—	Свобода (0,31), продуктивне життя (0,29)
Суспільство	Продуктивне життя (0,46), розвиток (0,21), впевненість у собі (0,23)	—

Міжособистісні відносини	–	Активне діяльнісне життя (-0,56), життєва мудрість (-0,29), цікава робота (-0,43), природа (-0,40), візнання (-0,29)
Матеріальне становище	Прийняття ризику (0,23), майбутнє (0,22)	–
Навчання, підвищення кваліфікації	Щасливе сімейне життя (0,26)	–
Робота	Задоволеність життям (-0,24), цікава робота (0,28), щастя реальне (-0,27), успіх реальний (-0,27)	Щастя реальне (-0,30)
Природа	–	Соціальна підтримка (-0,29)

За дослідженнями О.Ю. Коржової, при різноманітних соматичних захворюваннях загалом зважується коло значимих переживань і, відповідно, зменшується наповненість внутрішньої картини життя подіями. Проте «вага» подій, пов’язана з народженням і вихованням дітей, залишається практично незмінною, на відміну від подій, пов’язаних з професійною діяльністю. Високою залишається вага подій виду «шлюб» і «батьківська сім’я» [4].

За типами вказаних подій у групі досліджуваних виділено три кластери, де до першого кластеру увійшло 24 особи, до другого – 53, а до третього – 76 (рис.1). У всіх кластерах є незначна кількість біологічних подій та подій, що належать до змін фізичного середовища. Середні показники за особистісно-психологічними подіями присутні в першому кластері. Події, що належать до змін соціального середовища, у виділених кластерах розподілились за низьким, середнім та високим рівнем (рис. 1).

Таким чином, досліджені, що увійшли до виділених профілів, характеризуються різним рівнем орієнтації на соціальні події та взаємодії із соціумом. Виділені кластери відрізняються за такими досліджуваними характеристиками, як соціальна підтримка, оцінка реального щастя та здоров’я ($p<0,05$) і позитивне минуле ($p<0,01$).

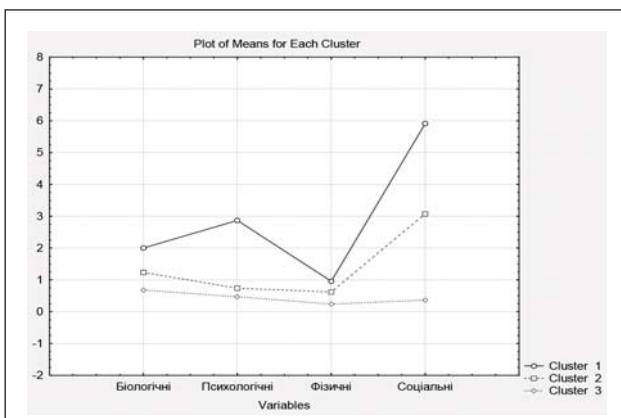

Рис. 1. Виділені профілі за типами подій (за методикою «Психологічна автобіографія»)

Профіль з найвищим рівнем вказаних подій, що стосуються змін соціального середовища, характеризується високими показниками за шкалою позитивного минулого та щастя реального, середнім рівнем соціальної підтримки та низькими показниками оцінки реального здоров’я. Досліджені, що увійшли до профілю з низьким рівнем за типом соціальних подій, характеризуються низьким рівнем соціальної підтримки, високим рівнем оцінки реального здоров’я та низьким рівнем щастя реального та орієнтації на позитивне минуле.

З допомогою кластерного аналізу встановлено, що особи, вказуючи важливі події власного життя, перш за все відрізняються за типом взаємодії із соціумом, мають різний рівень соціальної активності. Специфіка взаємодії із соціальним середовищем часто залежатиме від особистісного вміння налагодити соціальні компетенції, від загальних проблем, з якими зіштовхуються особи з інвалідністю, та від специфіки травми.

Висновки з проведенного дослідження. Дослідження життєвої перспективи ґрунтуються на біографічних підходах дослідження особистості. У вивченні життєвої перспективи особистості варто опиратись на ціннісні, мотиваційні та ситуативні підходи. Конструювання життєвої перспективи осіб з інвалідністю вибудовується крізь призму ситуації інвалідності, її переживання та смислового навантаження.

За даними, отриманими в дослідженні, можемо виокремити основну проблему у формуванні життєвої перспективи осіб з інвалідністю: минуле травмуюче, а майбутнє невизначене.

Ціннісна сфера особистості є важливим елементом формування життєвої перспективи та її сутнісного наповнення. Очевидно, що кореляційні взаємозв’язки свідчать про особливості смислового наповнення подій залежно від особливостей функціонального обмеження. Сприйняття та переживання власної інвалідності часто залежить від

підтримки референтних осіб, що виявлено за результатами порівняльного та кореляційного аналізу.

За результатами кластерного аналізу виявлено, що профілі життєвих перспектив осіб з інвалідністю перш за все відрізняються за подіями, що належать до змін соціального середовища.

Досліджуючи життєву перспективу осіб з інвалідністю, варто враховувати і тип функціонального обмеження, і смислове наповнення власного життя, і умови життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурлачук Л.Ф., Коржова Е.Ю. Психология жизненных ситуаций : [учебное пособие] / Л.Ф. Бурлачук, Е.Ю. Коржова. – М. : Российское педагогическое агентство, 1998. – 263 с.
2. Климчук В.О., Мойсієнко Я.В. Життєвий шлях творчої особистості : принципи біографічного дослідження // Соціальна психологія. – 2007. – № 6. – С. 32–44.
3. Коржова Е.Ю. Семья в психологии жизненных ситуаций / Е.Ю. Коржова // Современные проблемы

психологии семьи. – СПб. : АНО «ИПП», 2007. – С. 32–39.

4. Коржова Е.Ю. Человек болеющий: личность и ее социальная адаптация / Е.Ю. Коржова. – СПб. : ААН, 1994. – 188 с.

5. Сорокина Ю.Е. Ценностные ориентации в контексте смысловой перспективы проектов жизни / Ю.Е. Сорокина // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. – 2012. – № 1–1. – С. 442–452.

6. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості : у межах і за межами буденності / Т.М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.

7. Титаренко Т.М. Життєвий шлях особистості в постмодерністському дискурсі / Т.М. Титаренко // Психологія особистості. – 2010. – № 1. – С. 11–18.

8. Тищенко Л.В. Психологічні особливості життєвих перспектив студентів з обмеженими функціональними можливостями : автореф. дис. ... канд. психолог наук : 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии». – Київ, 2010. – 28 с.

9. Шлыкова Ю.Б. Автобіографічний текст как смысловое отражение бытия личности / Ю.Б. Шлыкова // Человек. Общество. Управление. – 2013. – № 3. – С. 34–42.

УДК 159.923.2

СІМЕЙНІ УЯВЛЕННЯ ДІТЕЙ З РОДИН ЗАРОБІТЧАН

**Крупник І.Р., викладач кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет**

В статті досліджено та проаналізовано особливості уявлень про майбутнє сімейне життя дітей з родин трудових мігрантів у порівнянні з уявленнями дітей із повних функціональних родин та сімейними уявленнями дітей-сиріт. Зазначено, що причиною відмінностей у сімейних уявленнях є вплив родинної депривації.

Ключові слова: уявлення про майбутню сім'ю, діти трудових мігрантів, батьківська депривація.

В статье исследованы и проанализированы особенности представлений о будущей семейной жизни детей из семей трудовых мигрантов в сравнении с представлениями детей из полных функциональных семей и семейными представлениями детей-сирот. Указано, что причиной различий в семейных представлениях является влияние семейной депривации.

Ключевые слова: представления о будущей семье, дети трудовых мигрантов, родительская депривация.

Krupnik I.R. FAMILY PRESENTATION OF CHILDREN ARE FROM FAMILIES OF MIGRANT WORKERS

The article explores and analyses the features of views on the future of the family life of children from the families of labor migrants in comparison with the views of children from full functional families and family views of orphans. Stated that the reason for differences in family views, is the impact of family deprivation.

Key words: ideas of future family, children of labor migrants, parental deprivation.

Постановка проблеми. У працях видатних вітчизняних та закордонних психологів Е. Берна, Л. Божович, М. Боришевського, В. Мухіної, М. Мушкевич, С. Рубінштейна, А. Фрейд, З. Фрейда, К. Хорні, К.Г. Юнга та інших стверджується, що вплив батьків-

ської сім'ї не припиняється разом з закінченням періоду дитинства [1; 2; 3; 5; 6; 7]. Під цим розуміється те, що формування вже своєї сім'ї будується за уявленнями, отриманими в період становлення особистості. Це стосується вибору партнера та